

Wpływ pandemii COVID-19 na studentów

OKIEM
MŁODYCH

Wpływ pandemii COVID-19 na studentów

OKIEM
MŁODYCH

IREP **SO** EDUKACJA.
PRAWO.
OBYWATEL.

Warszawa, 2022

Autorzy:

Julia Sobolewska

Konsultacja:

Piotr Drzewiecki

Wydawca:

Instytut Rozwoju Edukacji Prawnej i Społeczeństwa Obywatelskiego

www.irepso.pl

ISBN: 978-83-963618-6-8

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana lub przedrukowana bez pisemnej zgody Instytutu Rozwoju Edukacji Prawnej i Społeczeństwa Obywatelskiego. Dotyczy to także przenoszenia danych do systemów komputerowych, wykonywania fotokopii i mikrofilmów.

© Copyright 2022 by IREPSO

Sfinansowano ze środków Fundacji ORLEN.
Więcej treści dostępnych jest na stronie www.oko.irepso.pl

Spis treści

Wstęp	6
Rok akademicki 2019/2020 vs 2020/2021	7
Uczelnie w 2019/2020 roku	7
Uczelnie w roku akademickim 2020/2021	7
Uczelnie w roku akademickim 2021/2022	8
Istotne zmiany statystyczne	8
Regulacje prawne związane z pandemią	9
Wpływ pandemii na młodych ludzi	12
Sytuacja prawna	12
Kształcenie zdalne – semestr letni roku akademickiego 2019/2020	12
Kształcenie zdalne – rok akademicki 2020/2021, 2021/2022	15
Sytuacja społeczna	15
Czy pandemia nas zmieniła?	18
Jakie wyzwania stoją przed kształceniem zdalnym?	18
Potrzebne zmiany	19
Prowadzenie zajęć - rekomendacje	19
Weryfikacja efektów uczenia się	20
Kontakt z nauczycielami akademickimi	20
Praktyki	20
Praca dyplomowa	21
Cyfrowe bazy	21
Zmiany programów kształcenia	22
Ewaluacja zajęć zdalnych	23
Korzystanie z przedstawicielstwa	23
Szkolenia wewnątrz uczelni	23
Poczta e-mail	24
Wsparcie IT	24
Możliwość korzystania ze sprzętu	24
Polityka informacyjna	24
Obsługa administracyjna	25
mLegitymacje	25
Wsparcie psychologiczne	25
Wejście na rynek pracy	25
Edukacja młodzieży po pandemii	27
Bibliografia	28
Raporty	28
Artykuły	28
Akty prawne	29
Autorka	30

Wstęp

Marzec 2020 roku zapisze się w historii naszego państwa. Pandemia COVID-19 z dnia na dzień uczyniła niewyobrażalnym rzeczy wcześniej oczywiste - od najprostszych, jak uśmiech do mijanej na ulicy osoby, którego nie widać spod maseczki, po skomplikowane systemy, tworzące nasz kraj. Jednym z takich systemów naczyn wzajemnie połączonych bez wątpienia jest obszar szkolnictwa wyższego.

Z dnia na dzień uczelnie, a co za tym idzie: studenci, nauczyciele akademicy, a także cała administracja przenieśli się do świata zdalnego. W niektórych przypadkach uczelnie zawiesiły działalność na pewien okres, w innych praktycznie od razu kontynuowały nauczanie (na bardzo różnym poziomie w porównaniu z tym prowadzonym stacjonarnie).

Zawieszenie zajęć prowadzonych stacjonarnie dla części studentów wiązało się z powrotem do rodzinnego domu. Trudniej było utrzymywać bezpośrednie kontakty z rówieśnikami, a jeszcze trudniej – wdrukować się w nową rzeczywistość, poczuć „ducha uczelni” i przynależność do wspólnoty akademickiej korzystając tylko z narzędzi online. Choć trzeba zaznaczyć, że wiele uczelni, w tym samorzady studenckie, podejmowały inicjatywy, które miały na celu z jednej strony integrowanie studentów, a z drugiej wsparcie w czasie, kiedy trudno było nawiązywać i utrzymywać relacje.

Pandemia to jednak nie tylko nauczanie zdalne, a patrząc na sytuację młodych ludzi w tym czasie, należy uwzględnić wiele czynników, także takie jak wpływ COVID-19 na gospodarkę. Wiele miejsc pracy, w których studenci podejmowali zatrudnienie (np. restauracje) zostało odgórnie zamkniętych bądź znacząco ograniczyło swoją działalność. Różne firmy z różnym skutkiem mierzyły się z pandemią. Obawa o utratę pracy, nawet jeśli nie dotyczyła bezpośrednio samych studiujących, mogła być odczuwalna w stosunku do bliskich i rodziny.

Nie należy zapominać także o odczuwalnym niepokojem o bliskich. Pandemia wiązała się nie tylko z chorowaniem na koronawirusa, ale także ze zmienionym funkcjonowaniem całej ochrony zdrowia – a co za tym idzie, czasem z utrudnionym dostępem do lekarzy. Lęk o bliskich wpłynął także na codzienne funkcjonowanie: ograniczenie podróży, wizyt u dalszej rodziny, zwłaszcza u jej starszych członków. To z kolei mogło przełożyć się na samopoczucie młodych ludzi. Niektórzy, odwrotnie, w związku z obawą o bliskich pozostali w izolacji, ograniczając znacząco swój kontakt z rodziną.

Skutki pandemii nadal odczuwamy w wielu różnych obszarach. Pewnie dopiero za kilka lat będziemy w stanie oszacować w pełni jej wpływ na nasze życie. Jednak już teraz, analizując dostępne dane i raporty, możliwe jest opisanie wpływu pandemii COVID-19 na studentów oraz wskazanie obszarów, w których można podjąć działania, a także rekomendacji, również w zakresie zmian legislacyjnych.

W niniejszej publikacji zostanie opisana sytuacja w obszarze szkolnictwa wyższego od roku akademickiego 2019/2020, który był rokiem, kiedy wybuchła pandemia do roku akademickiego 2021/2022. W oparciu o różne badania, raporty oraz wypowiedzi raportów opisane będą różne obszary, bezpośrednio wiążące się z kształceniem na uczelniach oraz problemy pandemiczne i postpandemiczne młodych ludzi.

Dokładnie zostanie przedstawiony pierwszy semestr nauki zdalnej (czyli semestr letni roku akademickiego 2019/2020), który ze względu na nagle wprowadzane zmiany był bardzo specyficzny. Nie zabraknie opisu kształcenia zdalnego oraz wprowadzonych w związku z nim zmian prawnych, a także zmian społecznych, wynikających z pandemii. Końcowa część stanowić będzie refleksje nad tym, jakie zmiany już – w wyniku pandemii – zaistniały w kontekście kształcenia młodych ludzi, a jakie jeszcze są potrzebne.

Rok akademicki 2019/2020 vs 2020/2021

Uczelnie w 2019/2020 roku

Sytuacja na początku roku akademickiego 2019/2020 w obszarze szkolnictwa wyższego jest opisana w statystykach, opracowanych przez Główny Urząd Statystyczny¹ na bazie informacji przekazanych przez administracyjny system informacyjny Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego [obecnie: Ministerstwa Edukacji i Nauki]. Według systemu POL-on w Polsce działały wtedy 373 uczelnie, chociaż dane w raporcie GUS dotyczą 353 uczelni, które przesłały sprawozdanie statystyczne.

Pod względem liczby studentów kontynuowany był trend dostrzegalny od roku akademickiego 2006/07, czyli spadku liczby studentów. Związane jest to z mniejszą liczbą osób w wieku 19-24 lata w społeczeństwie ogółem. Łączna liczba studentów w roku akademickim 2019/2020 była o 2,1% mniejsza niż rok akademicki wcześniej i wynosiła 1 204 tys. osób. 57,6% z nich to kobiety. Zdecydowana większość korzystała z oferty edukacyjnej uczelni publicznych – tam uczyło się 71,6% studentów. Większość też kształciła się na studiach stacjonarnych (790 688 osób – a na niestacjonarnych 413 310 osób).

W stosunku do poprzedniego roku akademickiego odnotowano wzrost liczby studentów cudzoziemców – w 2019/2020 roku było ich 82,2 tyś, czyli 5% więcej niż rok wcześniej. Liczba absolwentów z roku akademickiego 2018/19 była zaś niższa o 4,3% w porównaniu z rokiem akademickim 2017/18 i wyniosła 313,8 tys. osób, z czego 53,5% ukończyło studia I stopnia, 6,3% - magisterskie jednolite, a 40,2% - studia drugiego stopnia.

199,6 tys. studentów korzystało ze stypendiów w roku akademickim 2019/2020 – to o 12,4% mniej niż rok wcześniej. Ponad 101 tys. korzystało ze stypendiów socjalnych, ponad 93 tys. ze stypendiów rektora, a tylko 9517 z zapomóg.

„Przeciętne koszty kształcenia w przeliczeniu na jednego studenta wyniosły 22 900,16 zł, czyli o 12% więcej niż w roku poprzednim”². Niestety, nie ma informacji dotyczących tego, czy w koszty były wliczone także niezbędne modernizacje techniczne i informatyczne czy zakup oprogramowania umożliwiające kształcenie zdalne, które prowadzone było powszechnie w semestrze letnim tego roku akademickiego.

Jedną z kluczowych kwestii, pochłaniającą uwagę licznych uczelnianych gremiów, były zmiany wprowadzone przez Ustawę prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. w obszarze szkolnictwa wyższego. Ustawa wprowadziła m.in. zmiany w zakresie finansowania działalności uczelni. Od roku akademickiego 2019/2020 uruchomiono szkoły doktorskie, wdrażając nowe kształcenia na tzw. studiach III stopnia.

Uczelnie w roku akademickim 2020/2021

Rok później, w roku akademickim 2020/2021, w Polsce działało 368 uczelni, z czego 349 przekazały sprawozdanie, na podstawie którego GUS opracował zestawienie³. Był to pierwszy rok akademicki od 2005/06, kiedy zwiększyła się liczba studentów w stosunku do poprzedniego roku akademickiego. Był to wzrost o 1,2%, co dało łączną liczbę 1 218 tys. studentów, z czego 58% stanowiły kobiety. Nadal zdecydowana większość korzystała z oferty publicznej, gdzie uczyło się 69,9% osób (choć widoczny jest spadek w tej proporcji w stosunku do roku poprzedniego).

Wzrosła także (o 3%) liczba studentów cudzoziemców, których łącznie w Polsce studiowało 84,7 tys.

1 Za: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-i-jego-finanse-w-2019-roku,2,16.html> [dostęp: 07.06.2022].

2 Ibidem, str. 13.

3 Za: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-i-jego-finanse-w-2020-roku,2,17.html> [dostęp: 07.06.2022].

Niemniej w porównaniu o 6,5% spadła liczba absolwentów uczelni z roku akademickiego 2019/2020. Wyniosła 293,4 tys. osób, z czego 54,6% ukończyło studia I stopnia, 6,7% - studia magisterskie jednolite, a 38,6% - studia II stopnia.

Z pomocy w formie stypendiów skorzystało 180,4 tys. osób. Ponad 79 tysięcy otrzymało stypendia socjalne, a ponad 94 tysiące stypendia rektora. Prawie 27,5 tys. skorzystało z zapomogi, co w stosunku do poprzedniego roku akademickiego jest bardzo dużą zmianą.

„Przeciętne koszty kształcenia w przeliczeniu na jednego studenta wyniosły 23 163,80 zł, o 1,2% więcej niż w poprzednim roku”⁴. Warto zwrócić uwagę, że mimo, iż przez większość roku kształcenie odbywało się w formie zdalnej, koszty w przeliczeniu na jednego studenta nie spadły, uległy zaś nieznacznemu powiększeniu.

Uczelnie w roku akademickim 2021/2022

Na początku czerwca 2022 roku GUS nie opublikował jeszcze szczegółowych danych z roku akademickiego 2021/2022.⁵ Z danych opublikowanych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, dotyczących rekrutacji na studia⁶ wynika, że na studia w roku akademickim 2021/2022 przyjęto 428 302 osoby, w tym 108 927 osób na studia II stopnia, reszta na studia I stopnia bądź magisterskie jednolite. Jest to nieznacznie mniej niż na rok akademicki wcześniej, kiedy przyjęto 428 609 osób⁷.

Istotne zmiany statystyczne

Przedstawione na podstawie raportów Głównego Urzędu Statystycznego dane nie wskazują na znaczące statystycznie zmiany w obszarze szkolnictwa wyższego w związku z pandemią COVID-19. Trudno mówić o dostrzeżeniu trendów, ponieważ opracowanie za rok akademicki 2021/2022 nie jest jeszcze przygotowane. W związku z tym nie wiadomo, czy utrzymał się wzrost liczby studentów oraz wzrost liczby studentów korzystających ze stypendiów. Być może były to zmiany jednorazowe, bezpośrednio wynikające z sytuacji pandemicznej – brak jednak w opracowaniach danych, które pozwoliłyby jednoznacznie wskazać związku przyczynowo-skutkowe.

Badanie „Leadership response to COVID-19”, przeprowadzone przez Banco Santander oraz Międzynarodowe Stowarzyszenie Prezydentów Uniwersytetów (IAUP), pozwoliło na zebranie opinii 700 rektorów z 90 krajów. Z ich odpowiedzi wynika, że największe obawy dotyczą negatywnego oddziaływania pandemii na sytuację finansową uczelni oraz zmniejszenie liczby osób chętnych, ubiegających się o indeks⁸. Niestety, brak póki co danych, które jednoznacznie pozwoliłyby określić, czy przewidywania rektorów sprawdziły się w sektorze polskiego szkolnictwa wyższego.

---

4 Ibidem, str. 12.

5 Stan na: 7.06.2022.

6 Za: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/informacja-o-wynikach-rekrutacji-na-studia-na-rok-akademicki-20212022-w-uczelniach-nadzorowanych-przez-ministra-edukacji-i-nauki> [dostęp: 07.06.2022].

7 Za: <https://www.prawo.pl/student/wyniki-rekrutacji-na-studia-20202021,505171.html> [dostęp: 07.06.2022].

8 Za: http://perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=5335&catid=24&Itemid=119 [dostęp: 4.06.2022].

Regulacje prawne związane z pandemią

Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej, w projekcie „Jakość kształcenia i prawa studenta w kształceniu zdalnym”, w ramach zadania „Organizowanie i animowanie działań na rzecz środowiska akademickiego”, przygotował opracowania dotyczące regulacji prawnych związanych z pandemią, które są opublikowane na stronie projektu⁹.

Co istotne, przepisy w obszarze szkolnictwa wyższego, przed zmianami związanymi z pandemią koronawirusa, nie wykluczały możliwości prowadzenia zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Uczelnie wykorzystywały to, oferując np. zajęcia do wyboru w formie online. Jak podkreśla Marek Konieczny w publikacji „Analiza prawna możliwości kształcenia zdalnego z podziałem na profile oraz formy studiów, z uwzględnieniem ogólnych przepisów ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz regulacji wykonawczych”: „uczelniom [dano] możliwość wykorzystania metod i technik kształcenia na odległość do poziomu 50% całkowitej liczby punktów ECTS danego programu studiów, zatem formalnie poprawny program studiów niestacjonarnych o profilu ogólnoakademickim można skonstruować w taki sposób, aby został zrealizowany wyłącznie przy użyciu metod i technik kształcenia na odległość”¹⁰. Jednak rozprzestrzenianie się COVID-19 wymusiło regulacje, które dotyczyłyby wszystkich obszarów realizacji kształcenia – także tych, jak zajęcia z wychowania fizycznego czy praktyczne laboratoria, które było trudno przed 2020 roku wyobrazić sobie w formie zdalnej.

Już 2 marca 2020 roku polski rząd przyjął ustawę o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych¹¹. Nadawała ona odpowiednim ministrom, w tym ministrowi nauki i szkolnictwa wyższego, prawo do ograniczenia lub zawieszenia funkcjonowania uczelni. Już 11 marca pojawiły się rozporządzenia, które wprowadzały – początkowo od 12 marca do 25 marca 2020 roku na terenie całego kraju ograniczenia funkcjonowania uczelni. Takie rozporządzenia opublikowali, oprócz Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego¹², Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego¹³, Minister Obrony Narodowej¹⁴, Minister Zdrowia¹⁵, Minister Administracji i Spraw Wewnętrznych¹⁶, Minister Sprawiedliwości¹⁷ oraz Minister Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej¹⁸, dzięki czemu zawieszenie obejmowało w zasadzie wszystkie uczelnie w Polsce, niezależnie od tego, który resort odpowiadał za formalny nadzór.

Jak podkreśla Marek Konieczny, autor analizy opublikowanej na stronie projektu PSRP: „(...) w rozporządzeniu wskazano, że w okresie zawieszenia kształcenia zajęcia mogą być realizowane z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, niezależnie od tego, czy zostało to przewidziane w programie tego kierunku. Przepis ten dawał uczelni prawo do prowadzenia kształcenia zdalnego, ale nie wprowadzał takiego obowiązku, co oznacza, że decyzję w tym zakresie podejmować miały

9 Strona: <https://ksztalaceniezdalne.psrp.org.pl/> [dostęp: 01.06.2022].

10 Analiza prawna możliwości kształcenia zdalnego z podziałem na profile oraz formy studiów, z uwzględnieniem ogólnych przepisów ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz regulacji wykonawczych”, M. Konieczny, https://ksztalaceniezdalne.psrp.org.pl/analiza_przepisow_ksztalacenie_zdalne.pdf, str. 9 [dostęp: 01.06.2022].

11 Dz.U. 2020 poz. 374, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000374> [dostęp: 16.06.2022].

12 Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz.U. 2020 poz. 405

13 Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni artystycznych w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz.U. 2020 poz. 403

14 Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni wojskowych nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej z powodu zapobiegania zakażeniu wirusem SARS-CoV-2, Dz.U. 2020 poz. 404

15 Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni medycznych, Dz.U. 2020 poz. 406

16 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni służb państwowych, Dz.U. 2020 poz. 408

17 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni nadzorowanej przez Ministra Sprawiedliwości z powodu zapobiegania zakażeniu wirusem SARS-CoV-2, Dz.U. 2020 poz. 427

18 Rozporządzenie Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni morskich na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z powodu zapobiegania zakażeniu wirusem SARS-CoV-2, Dz.U. 2020 poz. 402

władze uczelni na podstawie analizy możliwości organizacyjnych, technicznych, a także programów kształcenia i efektów uczenia się w odniesieniu do możliwości ich realizacji w formie zdalnej¹⁹. To wywołało pewnego rodzaju nierówność wśród uczelni: niektóre zdecydowały się wstrzymać z realizacją zajęć, licząc na szybki powrót do stanu wcześniejszego, inne zaś praktycznie od razu bądź w niedługim czasie, rozpoczęły kształcenie zdalne. Jednym ze skutków tej nierówności był późniejszy problem dotyczący rekrutacji na studia na rok akademicki 2020/2021 – różne uczelnie w rozbieżnych terminach kończyły realizację zajęć, a więc studenci w różnych momentach bronili się, kończąc studia I stopnia. Dyplom zaś jest niezbędny do rekrutacji na studia II stopnia i kontynuowanie nauki.

Jeszcze pod koniec marca 2020 roku kolejne rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego²⁰ wprowadziły rozwiązania, związane z możliwością podejmowania decyzji przez organy kolegialne uczelni (w tym samorządu studenckiego), ale także komisjom stypendialnym i innym gremiom, w sposób zdalny, niezależnie od tego, czy tego typu metody były wcześniej przewidziane w regulacjach wewnętrznych uczelni. To rozwiązanie było niezbędne do dalszego funkcjonowania uczelni, choć początkowo zakres podejmowanych decyzji miał ograniczać się tylko do tych koniecznych do funkcjonowania. Lecz już kwietniu 2020 roku w formie obiegowej bądź zdalnej można było podejmować wszystkie decyzje leżące w kompetencjach przywołanych w rozporządzeniu organów.

Jednocześnie Ustawa z dnia 16 kwietnia 2020 r. o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2²¹ wprowadziła do Ustawy prawo o szkolnictwie wyższym i nauce²² możliwość odbywania zdalnych posiedzeń zarówno rad uczelni, jak i senatów – niezależnie od stanu epidemii i funkcjonowania uczelni w sposób zdalny. Wprowadzała też na czas stanu epidemii zniesienie limitu możliwości starania się o zapomogę. Rozwiązanie to może tłumaczyć znacznie wyższe statystyki dotyczące korzystania z tej formy pomocy w roku akademickim 2020/2021, przywołane za opracowaniem GUSu. Wśród wprowadzonych rozwiązań było także przedłużenie ważności legitymacji studenckich, które wcześniej tymczasowo przedłużono za pomocą rozporządzenia.

W maju 2020 roku pojawiło się nowe rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego²³, które utrzymało zawieszenie kształcenia do końca września 2020 roku. Jednocześnie wprowadziło rozwiązania, umożliwiające prowadzenia kształcenia stacjonarnego przez uczelnie i obowiązek prowadzenia kształcenia w formie zdalnej.

Początkowo w roku akademickim 2020/2021 ministrowie odpowiedzialni za poszczególne uczelnie nie wydali rozporządzeń dotyczących ich funkcjonowania, pozostawiając to w gestii uczelni. Jednak już w drugiej połowie października²⁴ wprowadzono ograniczenia w funkcjonowaniu, uzależnione od sfery, w której znajdowała się uczelnie (w Polsce obowiązywał wtedy podział na sfery w zależności od liczby zakażeń). Od 24 października cały kraj znalazł się w sferze czerwonej. W rozporządzeniu nie wskazano terminu końcowego – zostało ono uchylone 21 lutego 2021 roku.

Warto zwrócić uwagę, że Ministerstwo publikowało również liczne rekomendacje dla uczelni²⁵ –

19 Za: https://ksztalaceniezdalne.psrp.org.pl/artukul_ksztalacenie_studentow_w_obliczu_ograniczenia_funkcjonowania_uczelni.html [dostęp: 01.06.2022].

20 Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 23 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni medycznych w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz.U. 2020 poz. 515

21 Ustawa z dnia 16 kwietnia 2020 r. o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2, Dz.U. 2020 poz. 695, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU2020000695> [dostęp: 16.06.2022].

22 Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. 2018 poz. 1668, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001668> [dostęp: 16.06.2022].

23 Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 21 maja 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz.U. 2020 poz. 911

24 M.in. przez Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 16 października 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz.U. 2020 poz. 1835

25 Można się z nimi zapoznać, m.in. na stronie: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/koronawirus--informacje-i-rekomendacje> [dostęp: 04.06.2022].

jednak rekomendacje nie są wiążące, a jedynie wskazują możliwe rozwiązania, których wdrożenie finalnie zależy od uczelni. Z jednej strony należy podkreślić, że jest to rozwiązanie umożliwiające dostosowanie do aktualnej sytuacji w regionie, ale też możliwości i specyfiki uczelni. Z drugiej, brak jednoznacznych, wiążących rozwiązań realnie pozostawia odpowiedzialność na władzach uczelni, co znów tworzyło znaczące różnice w funkcjonowaniu pomiędzy poszczególnymi instytucjami.

Wpływ pandemii na młodych ludzi

Sytuacja prawna

Ocena regulacji wdrożonych w związku z pandemią COVID-19 jest zależna od analizowanych obszarów. Przykładowo, profesor Maciej Rzewuski w artykule „COVID-19 paraliżuje uczelnie wyższe” opublikowanym w październiku 2021 roku²⁶, ocenił że „Wprowadzone naprędce uregulowania, a właściwe obrany przez niektóre uczelnie kierunek ich interpretacji, doprowadziły do sytuacji, w której nauczyciele akademicy bardziej obawiają się antycovidowych regulacji niż samego covidu”²⁷. Taka ocena profesora wiąże się z rozwiązaniami dotyczącymi stricte nauczycieli akademickich, m.in. w zakresie przeprowadzania oceny okresowej nauczycieli. Te rozwiązania miały także bezpośredni wpływ na studentów – wiele uczelni, w związku ze zmianą formy prowadzenia zajęć, zrezygnowało z ewaluacji zajęć. Tymczasem prawo do „oceny nauczyciela akademickiego w zakresie wypełniania przez niego obowiązków związanych z kształceniem”²⁸ wynika wprost z art. 128 ust. 4 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Rekomendacje, wydawane przez resort nauki i szkolnictwa wyższego, spotkały się także z różnorodnymi opiniami – np. „Wytyczne z ministerstwa dotyczyły spraw technicznych i organizacyjnych, a nie metodyki i merytoryki, na co zresztą nikt nie liczył”²⁹. To ciekawe w kontekście młodego pokolenia – bariera techniczna raczej była odczuwalna przez nauczycieli akademickich i pracowników administracyjnych, nie zaś przez studentów. Młode osoby częściej dotyczyły problemy z odpowiednim łączem internetowym czy dostępnością sprzętu niż brak kompetencji w korzystaniu z proponowanych przez uczelnię rozwiązań. Te zaś możliwe były do rozwiązania, m.in. dzięki wsparciu uczelni (np. poprzez korzystanie ze wsparcia socjalnego albo z oferowanej przez niektóre uczelnie możliwości wypożyczenia sprzętu) i instytucji zewnętrznych (niedługo po uruchomieniu kształcenia zdalnego, specjalną ofertę internetu dla studentów zaproponowała jedna z firm telekomunikacyjnych).

Kształcenie zdalne – semestr letni roku akademickiego 2019/2020

Raport „Polskie uczelnie w czasach pandemii” podsumowuje doświadczenie pandemii z punktu widzenia nauczycieli akademickich. Jego autorka, dr Marta Klimowicz, przedstawiała główne wnioski w rozmowie dla Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej³⁰. Doktor Klimowicz opisała pięć faz, które przeszli nauczyciele akademicy gwałtownie przechodząc do kształcenia zdalnego. Pierwszą z nich było zawieszenie i chaos, w oczekiwaniu na dalszy rozwój wydarzeń, często z nadzieją, że „normalność” wróci niedługo. Kolejna faza to wsparcie lub jego brak. Na tym etapie można było zauważyć różnice między uczelniami, które już prowadziły w jakiejś formie edukację zdalną bądź się do niej przygotowywały, a tymi, które nie miały ani takich doświadczeń, ani stosownej infrastruktury.

Trzecia faza oznaczała nową normalność. Z tym wiązało się dostrzeżenie ze zrozumieniem wyzwań, które wiążą się z edukacją zdalną, prowadzoną w różnorodnych warunkach, bez udziału w codziennym życiu społeczności akademickiej. Kolejna faza to przeciążenie, wywołane przez konieczność opracowywania materiałów dostosowanych do nowej rzeczywistości, ale także w niektórych wypadkach wymóg większej kontroli i sprawozdawczości z działalności.

Ostatnia faza wiązała się z pogodzeniem i wyciągnięciem wniosków. Jak podsumowuje autorka: „Semestr kryzysowej edukacji zdalnej unaoczniał fakt, że niektóre z przedmiotów trzeba niemal w całości

26 Za: <https://legalis.pl/covid-19-paralizuje-uczelnie-wyzsze/> [dostęp: 04.06.2022].

27 Ibidem.

28 Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. 2018 poz. 1668, dostępna: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181668Lj.pdf> [dostęp: 04.06.2022].

29 Za: <https://www.rp.pl/prawo-dla-ciebie/art221361-szkolnictwo-wyzsze-w-pandemii-koronawirusa-ponioslo-kleske> [dostęp: 04.06.2022].

30 Za: <https://nawa.gov.pl/nawa/aktualnosci/raport-polskie-uczelnie-w-czasie-pandemii-czy-zaszla-cyfrowa-rewolucja> [dostęp: 04.06.2022].

wymyślić na nowo, tak aby móc w pełni przekazać wiedzę i kompetencje studiującym, a jednocześnie skorzystać w większym stopniu z możliwości oferowanych przez narzędzia e-learningowe. Kluczowe jednak jest tutaj wsparcie systemowe³¹.

Choć autorka określiła, że to fazy dotyczące nauczycieli akademickich – znajdują odzwierciedlenie w fazach, które przechodzili studenci. Początkowa faza zawieszenia – u studentów tym wyraźniejsza, że nie było wiadomo czy wracać do rodzinnego domu, opuszczając domy studenckie. Następnie faza wsparcia bądź braku: nie tylko ze strony uczelni, która mogła mieć pewne przyjęte rozwiązania, ale także bezpośrednio od innych członków społeczności akademickiej. To wsparcie szczególnie jest istotne w przypadku studentów I roku, którzy ledwo semestr gościli w murach uczelni. Tak samo późniejsze fazy: nowej normalności, a później przeciążenia, wywołanego licznymi godzinami przed komputerem i zmienionymi oczekiwaniami względem studentów, np. w zakresie zaliczania przedmiotów. Na ile sami studenci w ostatniej fazie nie tylko pogodzili się z sytuacją, ale i wyciągnęli wnioski?

Na to znajdujemy odpowiedź w ramach wspomnianego już projektu: „Jakość kształcenia i prawa studenta w kształceniu zdalnym”, Parlament Studentów RP przygotował dwa raporty – jeden w oparciu o ankietę skierowaną do studentów, drugą do przedstawicieli studentów, czyli osób działających w samorządach studenckich. Obie dotyczyły realizowania zajęć od marca do września 2020 roku, czyli w I etapie pandemii.

W badaniu skierowanym do studentów wzięło udział 4620 osób. Autorzy badania, kierując się wskazanymi przez respondentów kierunkami, przeskalowali wyniki tak, by odzwierciedlały rozkład studentów konkretnych kierunków w Polsce. Jest to istotne, ze względu na specyfikę poszczególnych kierunków – inne wymagania wobec zajęć mają studenci kierunku lekarskiego, inne elektrotechniki, a jeszcze inne – socjologii.

Obraz dotyczący kształcenia zdalnego, który wyłania się z badań, nie napawa optymizmem – „Tylko 37 % studentów wskazało, że nauczyciele akademicy w większości prowadzili zajęcia zdalne w formie umożliwiającej bezpośredni kontakt³². Jednocześnie studenci wskazywali na różnorodność wybranych do prowadzenia narzędzi w obrębie tej samej uczelni, co prowadziło do korzystania z różnych rozwiązań w obrębie zajęć prowadzonych na jednym kierunku. Studenci doświadczyli oczekiwania dużo większej pracy wykonywanej samodzielnie, co przy braku odpowiedniego zaangażowania ze strony prowadzących było oceniane negatywnie. Regularnie pojawiały się głosy przedstawiające realizację zajęć zdalnie w formie przesłania materiałów do zapoznania się, bez zajęć z bezpośrednim udziałem nauczycieli akademickich.

Osobną kwestią, budzącą zastrzeżenie w pierwszym semestrze nauczania zdalnego, była organizacja egzaminów i zaliczeń. Studenci spotykali się z brakiem zaufania ze strony prowadzących. Parlament Studentów RP opisuje przykładowe egzaminy, na których czas odpowiedzi na jedno pytanie wynosił 30 sekund. To w połączeniu z potencjalnymi problemami technicznymi oraz brakiem systemowych rozwiązań (do kogo zgłosić się w przypadku, gdy w trakcie egzaminu student straci połączenie internetowe) dostarczało młodym ludziom dodatkowego stresu.

Jednym z problematycznych do realizacji w ramach kształcenia zdalnego obszarów były praktyki. Praktyki przewidziane w programie studiów stanowią jego integralną część. Ich realizacja powinna być wspierana przez uczelnie. W przypadku ¼ studentów realizujących praktyki, tego wsparcia ze strony uczelni zabrakło³³. Studenci mieli możliwość, m.in. zrealizować praktyki w kolejnym roku akademickim, zrobić je online, skorzystać z praktyk organizowanych przez uczelnię albo projektów, które były alternatywą, jeśli nie dostali się na praktyki poza uczelnią.

31 Za: <https://nawa.gov.pl/nawa/aktualnosci/raport-polskie-uczelnie-w-czasie-pandemii-czy-zaszla-cyfrowa-rewolucja> [dostęp: 04.06.2022].

32 Za: <https://ksztalaceniezdalne.psrp.org.pl/Ksztalacenie-zdalne-historia-prawdziwa-oczami-studentow.pdf>, str. 9 [dostęp: 14.06.2022].

33 Ibidem, str. 21 [dostęp: 14.06.2022].

W badaniu PSRP jedynie 7% osób skorzystało z pomocy materialnej ze względu na sytuację związaną z COVID-19³⁴. Nie neguje to jednocześnie wcześniejszych rozważań związanych ze wzrostem liczby osób korzystających z pomocy materialnej, ponieważ mógł on wiązać się z pandemią pośrednio, a nie bezpośrednio (np. utrata zatrudnienia przez członka rodziny, problemy zdrowotne). Jednocześnie według tego badania uczelnie nie wywiązały się ze swojej informacyjnej roli i w ponad połowie przywołanych w publikacji przypadków nie przekazały informacji o zmianach w systemie pomocy materialnej, które umożliwiały, m.in. korzystanie z zapomóg w większej liczbie w ciągu roku akademickiego.

Dostęp do informacji był również ujęty w pytaniach nie tylko w kontekście pomocy materialnej. Studenci wskazywali na problemy ze znalezieniem informacji o realizacji zajęć, na wzajemnie wykluczające się informacje i chaos informacyjnych. Nie dziwi to biorąc pod uwagę, jak wiele informacji pojawiało się w początkowym okresie kształcenia zdalnego i jak liczne zmiany zostały wprowadzone w krótkim czasie. Dodatkowo, wpływ na tę ocenę mogły mieć nie tylko informacje przekazywane bezpośrednio przez uczelnie, ale także rozprzestrzeniające się w sieci z innych źródeł, m.in. fake newsy.

Badanie skierowane przez Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej do samorządów studenckich miało inną specyfikę. Organizator, sam będący ustawowym reprezentantem studentów w Polsce, wyszedł z założenia, że przewodniczący samorządów studenckich, do których skierowane było badanie, są najlepiej zorganizowani w kwestiach dotyczących współpracy władz uczelni z przedstawicielami studentów. Wynika to z ustawowego prawa studentów do swojej reprezentacji, którą tworzy właśnie samorząd studentów.

Przewodniczący zostali zapytani o przygotowanie uczelni do prowadzenia kształcenia zdalnego w lutym, czyli przed wdrożeniem go tak powszechnie w naszym kraju oraz o ocenę organizacji procesu kształcenia ogólnie, w całym semestrze letnim 2019/2020: „Średnia odpowiedzi z pierwszego pytania wynosi 3,3, a z drugiego pytania 3,6. Warto zwrócić uwagę, że 18% ankietowanych w pierwszym pytaniu wybrało odpowiedź „zdecydowanie negatywnie”, w drugim już tylko 3%. Zdecydowanie zdaniem samorządów studenckich uczelnie nie były gotowe na kształcenie zdalne, ale jednocześnie widać, że wykonały dużo pracy, poprawiając funkcjonujące rozwiązania”³⁵. Na większości uczelni, zgodnie z wynikami badania, informacje o dalszej realizacji zajęć pojawiły się w ciągu 2-3 tygodni od wprowadzenia ich zawieszenia (57% odpowiedzi) lub już w 1 tygodniu (40% odpowiedzi). Świadczy to o wysokiej mobilizacji uczelni. Z drugiej strony wśród opinii dotyczących wdrażania kształcenia zdalnego, pojawiały się te dotyczące władz uczelni, które liczyły na szybki powrót do kształcenia stacjonarnego, a więc brak konieczności przeniesienia na zdalną formułę całego toku kształcenia. Wynikało to zapewne także z braku jednoznacznych, w pierwszym etapie, przepisów, które zobligowałyby uczelnie do kontynuowania zajęć.

Z badań wynika, że sugestie zgłaszane przez samorzady studenckie były w dużej mierze uwzględniane we wdrażanych rozwiązaniach. Nie działało się to jednak za każdym razem. Przedstawiciele samorządów studenckich nie zawsze też mieli poczucie włączenia w podejmowanie decyzji – zarówno tych, dotyczących organizacji kształcenia, jak i tych, które tyczyły się funkcjonowania uczelni (w tym np. domów studenckich).

Ogólna ocena zajęć w skali od 1 do 5 w kontekście zdobycia odpowiedniej wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych wyniosła w opinii samorządowców 2,86³⁶. Wynika to z kwestii opisywanych już wyżej, m.in. dotyczących sposobu realizacji zajęć, organizacji zaliczeń i egzaminów oraz braku bieżącej weryfikacji sposobu realizacji zajęć zdalnych.

---

34 Ibidem, str. 22 [dostęp: 14.06.2022].

35 Za: https://ksztalaceniezdalne.psrp.org.pl/Ksztalacenie_zdalne_historia_prawdziwa_oczami_samorzadow.pdf, str. 4 [14.06.2022].

36 Ibidem, str. 16 [dostęp: 14.06.2022].

Kształcenie zdalne – rok akademicki 2020/2021, 2021/2022

„Szkolnictwo wyższe a technologie” to badanie skierowane do osób odpowiedzialnych za technologie w 64 uczelniach członkowskich Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich i Konferencji Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych (np. kanclerzy, dyrektorzy administracyjny, dyrektorzy IT). Wyniki na stronie prawo.pl opisała Monika Sewastianowicz we wrześniu 2021 roku³⁷. Badanie udowodniło logiczną konsekwencję wprowadzenia kształcenia zdalnego: większe wykorzystywanie urządzeń i narzędzi IT na uczelniach. W artykule przywołano słowa Włodzimierza Albina: „Z jednej strony, uczelnie przetrwały ten bardzo trudny rok, prowadząc działalność dydaktyczną i naukową. Z drugiej: ujawniła się skala niedoborów zarówno technologicznych, jak i organizacyjnych, które trzeba będzie nadrobić przy oczywistym braku zasobów. Optymistyczne jest, że uczelnie posiadają niezbędną infrastrukturę technologiczną i jest ona dość jednorodna”³⁸. To duży skok w porównaniu do semestru letniego roku akademickiego 2019/2020, kiedy – zwłaszcza w początkowym okresie prowadzenia kształcenia zdalnego – nawet w obrębie jednego kierunku stosowane były różnorodne metody prowadzenia zajęć zdalnie.

Wyniki badania wskazują jednak, że zdaniem respondentów (a są to często osoby bezpośrednio odpowiedzialne za te właśnie kwestie) uczelnie będą wdrażały usprawnienia w zakresie komunikacji cyfrowej. Wśród potrzebnych rozwiązań są te związane z zarządzaniem dokumentami prawnymi i administracyjnymi oraz z obiegiem dokumentów.

Sytuacja społeczna

Pandemia i kształcenie zdalne pozostało nie bez wpływu na inne obszary życia społecznego. Wystarczy przywołać badania dotyczące zdrowia psychicznego. Były one prowadzone na różnych próbach badawczych i w różnych kontekstach, ale wszystkie łączy jeden mianownik: wpływ „narodowego lockdownu” na samopoczucie młodych ludzi.

Eksperti Organizacji Narodów Zjednoczonych, przywołani przez Monikę Majewską w artykule „Pandemia COVID-19: niezbędne są inwestycje na rzecz zdrowia psychicznego”³⁹, opisali sytuację związaną z COVID-19: „wiele osób doświadcza uczucia niepokoju, który jest spowodowany izolacją społeczną, obawą przed zakażeniem, a także utratą członków rodziny. Jednocześnie ogromna liczba osób straciła lub jest zagrożona utratą pracy, a co za tym idzie - źródeł utrzymania. Poza tym rozpowszechniane są fałszywe informacje o koronawirusie, które dodatkowo budzą niepewność co do przyszłości”⁴⁰. Wpływa to na samopoczucie, wywołując wyższy niż zwykle poziom lęku i depresji⁴¹. Według niektórych badaczy, długotrwała izolacja (czyli dłuższa niż 10 dniowa – przypomnijmy, że kwarantanna w Polsce przez większość pandemii wynosiła 14 dni) może prowadzić do zespołu stresu pourazowego⁴².

Przejęcie na kształcenie zdalne dla wielu młodych ludzi wiązało się z powrotem do rodzinnego domu. Jeśli był on w innym mieście niż uczelnia albo jeśli nie zdążyli nawiązać więzi z koleżankami i kolegami z kierunku – równocześnie było to odcięcie się od rówieśników. Jedną z rzeczy, o których mało mówi się w kontekście pandemii, jest przemoc domowa, której „lockdown” bez wątpienia sprzyjał. Warto w tym miejscu przywołać badania Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, choć dotyczyły one nastolatków: 27% w trakcie pierwszego lockdownu w 2020 roku doznały „co najmniej jednej z uwzględnionych w kwestionariuszu form krzywdzenia. Co siódmy respondent (15%) doznał przemocy ze strony rówieśników, co dziewięć (11%) ze strony bliskiej osoby dorosłej. Co dwudziesta osoba (5%)

37 Za: <https://www.prawo.pl/student/szkolnictwo-wyzsze-a-technologie-2021-raport-wolters-kluwer-i,510537.html> [dostęp: 04.06.2022].

38 Ibidem [dostęp: 04.06.2022].

39 Za: <https://pulsmedycyny.pl/pandemia-covid-19-niezbedne-sa-inwestycje-na-rzecz-zdrowia-psychicznego-raport-onz-991229> [dostęp: 12.06.2022].

40 Ibidem [dostęp: 12.06.2022].

41 Ibidem [dostęp: 12.06.2022].

42 Za: <https://programyrekomendowane.pl/strony/zdrowie-psychiczne-mlodziezy-w-czasie-pandemii-covid-19,422> [dostęp: 12.06.2022].

była świadkiem przemocy w domu wobec rodzica lub innego dziecka⁴³. Są to wyniki co najmniej niepokojące, a jednocześnie wskazujące, że kwestia przemocy domowej także może być tematem dotyczącym studentów – często jeszcze nastolatków, osoby, które po kilku miesiącach poza domem z powodu nauczania zdalnego wracają.

Doktor Beata Rajba przywołuje badania studentów Dolnośląskiej Szkoły Wyższej⁴⁴, które (mimo zastrzeżenia, że niektóre nie mogą być w pełni diagnostyczne) są alarmujące – „w trakcie pandemii znacznie wzrósł procent osób, które są uzależnione od Internetu i telefonu, w szczególności zaś od gier (szczególnie w przypadku młodszych osób) i mediów społecznościowych (w przypadku osób w wieku 30-45 lat)”.⁴⁵ Jak podkreślała doktor Rajba, nawet biorąc pod uwagę okoliczności (czyli brak innej możliwości kontaktu ze względu na stosowanie się do zaleceń oraz śledzenie informacji dotyczących pandemii) były to niepokojące wyniki. Podkreśliła też, że niestety – pewne zachowania zdążą się ugruntować, zanim uda nam się zwalczyć wirusa. Jednocześnie, choć kontakt przez internet umożliwia nam utrzymywanie relacji, są one płytsze i nie zastąpią przyjaźni.

Inne badanie studentów DSW pokazało, że „z objawami depresji zmagają się aktualnie około 40% młodzieży, dwa razy więcej niż przed rokiem [rozmowa z lipca 2020]”⁴⁶.

Z raportu Polskiego Instytutu Ekonomicznego wynikają kolejne przygnębiające dane: „Globalny długoterminowy koszt wpływu pandemii na osoby młode wyniesie 44 bln dolarów”⁴⁷, co wynika przede wszystkim z kosztów ochrony zdrowia psychicznego oraz wzrostu stopy bezrobocia wśród młodych. W raporcie „Corona generation. Growing up in a pandemic”⁴⁸ potencjalna strata związana jest z pogłębieniem się różnic w edukacji pomiędzy poszczególnymi grupami – a konkretnie z problemami, z którymi mogą mierzyć się gorzej sytuowane osoby (np. w związku z mniejszą dostępnością do sprzętu). Rzeczywiście, problemy na rynku pracy potwierdzają dane o wzroście bezrobocia na całym świecie, który w 2020 roku wyniósł 3,7%, a w grupie młodych 8,7%. Kolejne z potencjalnie odczuwalnych skutków społecznych pandemii to skutki finansowe: „Z kolei długoterminowe oddziaływanie na rynek pracy to niższe przez 15 lat pensje młodych pracowników o 4 proc. w porównaniu z „normalnymi” czasami”⁴⁹.

Skutki finansowe dostrzegł w swoim raporcie „Portfel studenta” z września 2021 roku Warszawski Instytut Bankowości i Związek Banków Polskich⁵⁰. Autorzy raportu podkreślili, że pandemia zmieniła strukturę wydatków, w związku z pozostaniem w domu rodzinnym, ale i w związku z inflacją oraz ograniczoną możliwością podejmowania pracy dodatkowej. Wynikiem symulacji jest „delikatny, ale jednak wzrost kosztów studiowania i utrzymania”⁵¹. Być może z tym można wiązać zwiększone korzystanie z pomocy materialnej przez studentów na uczelniach.

Wpływ COVID-19 na osoby poniżej 25 roku życia dostrzegła także Międzynarodowa Organizacja Pracy, określając tę grupę jako „pokolenie lockdown”⁵². Wiąże się to z potrójnym narażeniem na szok związany z rynkiem pracy: „Po pierwsze, osobom w tym wieku częściej grozi utrata pracy niż reszcie

---

43 Ibidem [dostęp: 12.06.2022].

44 Za: <https://centrumprasowe.dsw.edu.pl/102586-uzaleznienie-od-bycia-online-wzrasta-kolejny-skutek-pandemii-nbsp> [dostęp: 12.06.2022].

45 Ibidem [dostęp: 12.06.2022].

46 Ibidem [dostęp: 12.06.2022].

47 Za: <https://www.money.pl/gospodarka/skutki-pandemii-odbija-sie-na-mlodych-milleniarsi-beda-mieli-pod-gorke-6618672985033344a.html> [dostęp: 12.06.2022].

48 Ibidem [dostęp: 12.06.2022].

49 Za: <https://biznes.interia.pl/autorskie/news-katastrofalne-skutki-pandemii-dla-mlodych,nld,5110795> [12.06.2022].

50 Za: https://www.wib.org.pl/wp-content/uploads/2021/09/raport-portfel-studenta-2021-wrzesien-wib-zbp-bde-aktywny-student.pdf?fbclid=IwAR-3MN3oR38RaSIUAzbCS_6Kwi15niU7jnyHgPEgaggu26Og2LxBOpTyqfg [dostęp: 13.06.2022].

51 Ibidem [dostęp: 13.06.2022].

52 Za: <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/press-releases/articles/Pokolenie-Lockdown-czyli-nowe-problemy-mlodych-osob-na-ryнку-pracy.html> [dostęp: 10.06.2022].

ludności aktywnej zawodowo. Po drugie, istnieje większe prawdopodobieństwo doznania przez nich zakłóceń w edukacji lub przerwania szkoleń zawodowych. Po trzecie, gorsza koniunktura oznacza, że młodzi napotkają na większe bariery przy wejściu na rynek pracy spowodowane mniejszym popytem ze strony pracodawców⁵³. Bez wątplenia to też kwestie, na które musi opowiedzieć szkolnictwo wyższe, ale które mogą wymagać wsparcia od państwa.

Badania prowadzone w Stanach Zjednoczonych⁵⁴, dotyczące długotrwałych skutków kryzysu w trakcie rozpoczynania kariery zawodowej, zidentyfikowały dalsze problemy w obszarze zdrowia, łącznie z krótszym czasem życia. Badacze wiązali to m.in. z używkami.

---

53 Ibidem [dostęp: 10.06.2022].

54 Ibidem [dostęp: 10.06.2022].

Czy pandemia nas zmienia?

We wspomnianym już badaniu „Leadership response to COVID-19” wskazano: „Rektorzy uważają, że kolejne programy realizowane będą w sposób mieszany tj. online, w formie hybrydowej i stacjonarnie (71%); nauczanie hybrydowe (70%), nauczanie online (67%) lub za pośrednictwem edukacja metod alternatywnymi (66%)”⁵⁵. Zalety hybrydowego nauczania przywołała także Monika Sewastianowicz w artykule „Uczelnie chcą postawić na nauczanie hybrydowe”⁵⁶. Umożliwia to studentom udział w zajęciach, nawet gdy w związku z obowiązkami nie mogą pojawić się w murach uczelni, a także – dzięki konsultacjom prowadzonym przez internet – indywidualny kontakt między studentami a prowadzącymi. Jednocześnie wypowiadający się akademicy podkreślali, że nie każda forma zajęć sprawdzi się zdalnie: chociażby zajęcia praktyczne wymagają bezpośredniego kontaktu.

Z drugiej strony Joanna Leśnicka w artykule „Szkolnictwo wyższe w pandemii koronawirusa poniosło klęskę” przywołała słowa prof. Marka Konopczyńskiego: „Brak bezpośredniego kontaktu z prowadzącym to parodia nauki. Zajęcia na uczelniach powinny odbywać się synchronicznie i angażować zarówno wykładowców, jak i słuchaczy”⁵⁷. To oczywiście nie oznacza kompletnego wykluczenia kształcenia zdalnego. Profesor Konopczyński podkreśla wagę bezpośredniej relacji mistrz-uczeń. Niestety, o jej realizacji nie świadczy prowadzenie zajęć w formie stacjonarnej.

„Czas pandemii miał potencjał do zrewolucjonizowania kształcenia na poziomie wyższym, ale to się nie udało i ponieśliśmy klęskę, próbując przenieść model wykładowy i ćwiczeniowy do internetu. A on jest nieprzekładalny. Zdalne nauczanie powinno polegać na rozmowach, wspólnym studiowaniu ze studentami i inspirowaniu ich”⁵⁸ – w dalszej części publikacji podkreśla profesor Konopczyński. Także wśród pytań w ramach „Leadership response to COVID-19” skierowanych do rektorów były także dotyczące obaw – jednymi ze wskazywanych były problemy dotyczące utrzymania zaangażowania studentów i włączenia ich⁵⁹. Zaangażowanie studentów nie jest możliwe bez zaangażowania nauczycieli akademickich. Trzeba to wyraźnie podkreślić.

Jakie wyzwania stoją przed kształceniem zdalnym?

Przywołana już doktor Klimowicz w rozmowie na temat swojego raportu zwraca uwagę na ich różnorodność. Jedna grupa wyzwań związana jest z kwestiami narzędziowymi: sprzętem, aplikacjami albo formą zajęć. Jak podkreśla wyzwaniem jest „też konieczność wymyślenia na nowo programów zajęć i ich realizacji w formule zdalnej, ale też brak kontaktu ze wspólnotą akademicką. Są to też trudności związane z weryfikacją wiedzy studiujących oraz możliwością zadbania o ich dobrostan psychiczny”⁶⁰. W raporcie podkreślano także oczekiwania w związku z sytuacją pandemiczną: „Niektóre z osób prowadzących zajęcia na uczelniach wyższych wyrażały nadzieję, że to doświadczenie pozwoli przyspieszyć modernizację dydaktyki, przemyśleć na nowo koncepcję programów studiów i na nowo zdefiniować, czym właściwie są uniwersytety i jaka jest ich rola w życiu społecznym”⁶¹. Póki co w obszarze szkolnictwa wyższego brak głębokiej i ogólnej refleksji związanej z redefinicją roli uczelni. Przeprowadzane analizy, m.in. przywoływane w niniejszej publikacji, świadczą jednak o zainteresowaniu środowiska tą tematyką. Zapewne ostateczne efekty będą mogły być oszacowane dopiero po upływie jakiegoś czasu, tak by zauważyć długofalowe trendy w związku ze skutkami pandemii.

55 Za: http://perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=5335&catid=24&Itemid=119 [dostęp: 4.06.2022].

56 Za: <https://www.prawo.pl/student/praca-uczelni-w-roku-akademickim-20212022,510064.html> [04.06.2022].

57 Za: <https://www.rp.pl/prawo-dla-ciebie/art221361-szkolnictwo-wyzsze-w-pandemii-koronawirusa-ponioslo-kliske> [dostęp: 04.06.2022].

58 Ibidem [dostęp: 04.06.2022].

59 Za: http://perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=5335&catid=24&Itemid=119 [dostęp: 4.06.2022].

60 Za: <https://nawa.gov.pl/nawa/aktualnosci/raport-polskie-uczelnie-w-czasie-pandemii-czy-zaszla-cyfrowa-rewolucja> [04.06.2022].

61 Ibidem [04.06.2022].

Doktor Klimowicz opisuje także długofalowe zmiany, które nauczanie online może spowodować w systemie szkolnictwa wyższego: „Będą to przede wszystkim zmiany programowe, redefiniujące nie tylko przebieg samego procesu dydaktycznego, ale przede wszystkim – jego zakładane cele. Edukacja zdalna może również prowadzić do zwiększenia elitarności uniwersytetów i tym samym wykluczania z grona akademickiego osób nieuprzywilejowanych, pochodzących spoza dużych ośrodków miejskich i nie dysponujących kapitałem społecznym i finansowym, pozwalającym im na realizację edukacji zdalnej, szczególnie w trakcie recesji gospodarczej. Wreszcie, brak kontaktu fizycznego na co dzień utrudnia kreowanie wspólnoty akademickiej poprzez ograniczenie nieformalnych i nieoficjalnych interakcji”⁶².

W artykule „Katastrofalne skutki pandemii dla młodych” Jacek Ramotowski⁶³, powołując się na wspomniany wyżej raport „Corona generation. Growing up in a pandemic”, wskazuje obszary, w ramach których powinny zostać podjęte dodatkowe działania. Pierwszy z nich to edukacja. Przywołany w artykule Krzysztof Kutwa, który prezentował raport, proponuje: „Trzeba zwiększyć wydatki na edukację (...) zrewidować modele edukacji i inwestować w umiejętności cyfrowe (...) Trzeba przygotować plan odbudowy edukacji i nadrabiania luk, bardziej skoncentrowany na praktycznych umiejętnościach”⁶⁴.

Drugi obszar związany jest ze zdrowiem psychicznym, na które bezpośredni wpływ ma także niepewna sytuacja zawodowa, związana ze wzrostem bezrobocia. To właśnie rynek pracy jest trzecim obszarem, który wymagałby wsparcia ze strony państwa. Propozycja Kutwy to: „(...) takie działania jak dofinansowanie wynagrodzeń, wydłużone bezpośrednie wsparcie dla przedsiębiorstw oraz aktywne polityki rynku pracy wspierające kształtowanie takich umiejętności, na jakie aktualnie jest zapotrzebowanie”⁶⁵.

Międzynarodowa Organizacja Pracy wskazuje w swoim raporcie rekomendacje, które mogą wesprzeć „Pokolenie lockdownu”. Wśród nich są te, które wymagają działań ze strony państwa: „kluczowe jest jednak bezpośrednie uwzględnienie problemów młodych osób w walce ze skutkami gospodarczymi pandemii. Bardziej niż kiedykolwiek potrzebne jest teraz zabezpieczenie możliwości dostępu do szkoleń zawodowych, szczególnie pod kątem umiejętności potrzebnych w sektorach, które pandemia dotknie w najmniejszym stopniu”⁶⁶.

Potrzebne zmiany

Doświadczenie sytuacji pandemicznej, która zaburzyła (lub wręcz wywróciła do góry nogami) dotychczasowy sposób kształcenia, pozwala wyciągnąć wnioski na przyszłość, dotyczące zmian w obszarze szkolnictwa wyższego. Część z nich została już wprowadzona (jak np. utrzymanie możliwości podejmowania decyzji w sposób zdalny). Warto jednak opisać nie tylko te, które wymagają regulacji legislacyjnych, ale także takie, których istnienie zależy tylko i wyłącznie od wprowadzenia nowych nawyków w życie uczelni.

– Prowadzenie zajęć - rekomendacje

Kształcenie w dobie pandemii dało nam doskonałą próbkę prowadzenia nauczania w sposób zdalny i jednocześnie uświadomiło, że ma ono swoje ograniczenia. Zajęcia praktyczne, laboratoryjne, wymagającego bezpośredniego kontaktu z innymi ludźmi (np. zajęcia w szpitalach lub innych placówkach dla kierunków medycznych) nie mogą być przełożone do sieci bez strat. W przywoływanych w niniejszej publikacji raportach jednoznacznie wskazano na potrzebę kontaktu z prowadzącymi zajęcia w czasie rzeczywistym.

---

62 Ibidem [04.06.2022].

63 Za: <https://biznes.interia.pl/autorskie/news-katastrofalne-skutki-pandemii-dla-mlodych,nld,5110795> [12.06.2022].

64 Ibidem [12.06.2022].

65 Ibidem [12.06.2022].

66 Za: <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/press-releases/articles/Pokolenie-Lockdown-czyli-nowe-problemy-mlodych-osob-na-ryнку-pracy.html> [10.06.2022].

Jednocześnie ciężar realizacji materiału nie może być przerzucany na studentów – tak jak bywało zwłaszcza na początku prowadzenia kształcenia w formie zdalnej. To prowadzący zajęcia powinni być odpowiedzialni za realizację materiału, a także, co ważne za osiągnięcie wszystkich przewidzianych w ramach sylabusu efektów uczenia się, dotyczących wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych.

Z drugiej strony pandemia uświadomiła nam możliwości związane z realizacją zajęć w sposób zdalny. Można nagrywać eksperymenty i udostępniać całej grupie, może nagrywać wykłady i przysyłać tak, by studenci w dowolnym momencie mogli z nich skorzystać i ponownie je odsłuchać. Młodzi ludzie chwalą w tym rozwiązaniu możliwość powtarzania materiału oraz dostępność o dowolnej porze dnia i nocy. Zdecydowanie warto wprowadzić możliwość utrwalania zajęć i późniejszego korzystania z nich, przy jednoczesnym dostosowaniu formy realizacji zajęć (zdalna czy stacjonarna) do materiału, który mają opanować.

– Weryfikacja efektów uczenia się

Weryfikacja efektów uczenia się nabytych w trakcie zajęć bywa problematyczna nie tylko w czasie pandemii, jednak to właśnie kształcenie zdalne ujawniło jej najcięższe punkty: weryfikację opartą tylko na wiedzy, a więc na uczeniu się na pamięć. W przywołanym już wyżej badaniu Parlamentu Studentów RP studenci zwracali uwagę na brak zaufania ze strony nauczycieli akademickich, przez co weryfikacja prowadzona była w formie testów, gdzie na jedno pytanie przypadało 30 sekund. To miało ograniczyć możliwość ściągania. Tymczasem ogólnej refleksji wymagają nawyki związane z weryfikacją efektów uczenia się po zakończonym przedmiocie. Wiedza to tylko jeden z elementów, których studenci opanowują, obok kompetencji społecznych i umiejętności. Warto, by praktykowane w obszarze szkolnictwa wyższego metody weryfikacji uwzględniały to, ale także możliwość łatwego dostępu do wiedzy. Stąd, postulowane także przez studentów w przywołanym badaniu, metody weryfikacji powinny opierać się na pracy projektowej – samodzielnej bądź grupowej.

Studenci, biorący udział w badaniu „Kształcenie zdalne historia prawdziwa” PSRP, zaproponowali także: „stworzenie standardu dobrego egzaminu – pokazującego dobre praktyki egzaminów weryfikujących nie tylko naukę na pamięć, lecz także nabyte umiejętności. Należałoby podkreślić, że zmiana formy weryfikacji wiedzy z testów na projekty skutecznie zapobiegłaby ściąganiu, a przy tym byłaby zdecydowanie sprawiedliwsza niż ograniczanie czasu na wysłanie odpowiedzi – co niestety wpływa na studentów stresująco”⁶⁷. Dobrą praktyką byłoby wprowadzenie takiego standardu, który mógłby być przyjęty na poziomie uczelni i weryfikowany przez gremium zajmujące się jakością kształcenia.

– Kontakt z nauczycielami akademickimi

Kontakt z nauczycielami akademickimi to nie tylko uczestnictwo w prowadzonych zajęciach. Warto, by uczelnia zadbała o to, także stawiając wymogi formalne, by prowadzący realizowali swoje dyżury i dbali o kontakt, także za pomocą poczty elektronicznej, która staje się powszechnym sposobem komunikacji, również wewnątrz uczelni.

– Praktyki

Należy wyraźnie podkreślić, że praktyki, jeśli są wpisane w program studiów, należą do jego części, a więc za ich organizację i realizację określonych w sylabusie efektów uczenia się odpowiada uczelnia. Warto zwrócić uwagę, że choć praktyki nie są obowiązkowe na kierunkach o profilu ogólnoakademickim, to często są wpisane w tok kształcenia, zatem muszą spełniać określone założenia związane z nabywaniem przez studentów konkretnych kompetencji.

---

67 Za: <https://ksztalacniezdalne.psrp.org.pl/Ksztalacnie-zdalne-historia-prawdziwa-oczami-studentow.pdf>, str. 19 [dostęp: 14.06.2022].

Według badania Parlamentu Studentów RP „Niemal co czwarty student studiował na uczelni, która nie oferowała wsparcia w zakresie realizacji praktyk”⁶⁸. Jest to sytuacja niedopuszczalna nie tylko w kontekście pandemii, ale zwłaszcza biorąc pod uwagę przywołane wcześniej prognozy dotyczące trudności z wejściem na rynek pracy młodych osób. Praktyki, tak jak inne zajęcia prowadzone przez uczelnię, podlegają ewaluacji i powinny być oceniane przez biorących w nich udział studentów.

Regulacje dotyczące praktyk już teraz umożliwiają wykreślenie ich z programu studiów w przypadku kierunków o profilu ogólnoakademickim. Pandemia uwydatniła problem z ich organizacją. Powinny one pełnić rolę uzupełnienia materiałów przyswajanych w trakcie studiów, czasem jednak niestety są tylko „zapchajdziurą”, a ich wkład w rozwój młodych ludzi nie jest weryfikowany. Wymaga to kontroli ze strony uczelni i dogłębnej refleksji nad istotą praktyk. W momencie, gdy uczelnia nie jest w stanie zaoferować studentom interesujących praktyk, które uzupełniałyby program studiów, być może należałoby te praktyki z programu usunąć na rzecz innych, wartościowych zajęć? Regulacje prawne pozwalają w tym momencie na takie rozwiązanie.

— Praca dyplomowa

W badaniu realizowanym przez PSRP „60% osób opowiada się za tym, by już zawsze była możliwość wyboru formy obrony – czy online, czy stacjonarnie (...)”⁶⁹ – biorąc pod uwagę, że obrona jest ukierunkowaniem ścieżki studiowania, a jednocześnie często odbywa się jakiś czas po zakończeniu zajęć, nie dziwi takie oczekiwanie. Należałoby utrzymać rozwiązania, które pozwolą wybierać formę obrony, oczywiście tam, gdzie jest to możliwe i kontakt z wykorzystaniem narzędzi komunikacji na odległość nie wywoła negatywnych efektów.

Bez wątplenia pandemia podkreśliła konieczność jednoznaczne wytyczne dotyczących pracy dyplomowej – „pojawiły się sugestie dotyczące potrzeby jasnego określenia założeń, jakie praca ma spełniać, oraz wytyczne dotyczące przebiegu seminarium i obrony. Wytyczne powinny uwzględniać też rozwiązanie problemów technicznych, z którymi uczelnie nie miały do czynienia w przypadku obron prowadzonych stacjonarnie, np. co zrobić, gdy studentowi w trakcie obrony zerwie połączenie?”⁷⁰. Zdecydowanie uregulowanie tego typu kwestii powinno leżeć w gestii uczelni, ponieważ nawet pomiędzy poszczególnymi kierunkami mogą być zasadnicze różnice w kwestii realizacji prac dyplomowych. Przygotowanie takich wytycznych byłoby jednak doskonałą wskazówką dla studentów, którzy mierzą się z realizacją pracy dyplomowej.

Oczywiście ci studenci powinni także mieć możliwość korzystania ze wsparcia promotora. W chwili obecnej uczelnie różnie regulują konieczność np. posiadania odpowiedniego tytułu bądź stopnia naukowego przez promotora. Z punktu widzenia studenta dużo ważniejszy jest bezpośredni kontakt – tu zaś pandemia pokazała, że może on się toczyć nie tylko w trakcie dyżurów w murach uczelni. Cennym nawykiem, który mógłby obowiązywać szerzej jest organizowanie regularnych spotkań online ze studentami pracującymi nad swoją pracą oraz prowadzenie indywidualnych konsultacji. Warto w tym zakresie korzystać np. z możliwości, jakie dają dokumenty online.

— Cyfrowe bazy

Jednocześnie pandemia ujawniła słabość polskiego szkolnictwa wyższego: problem z dostępem do baz. Jest to temat szczególnie istotny dla dyplomantów, ale nie tylko: studenci potrzebują także dostępu do lektur, z których muszą przygotować się na poszczególne zajęcia, ale także do książek i baz danych, które mogą wykorzystywać.

---

68 Ibidem, str. 21 [dostęp: 14.06.2022].

69 Ibidem, str. 36 [dostęp: 14.06.2022].

70 Ibidem, str. 28 [dostęp: 14.06.2022].

Tu rozwiązaniem mogłoby być wprowadzenie ogólnopolskich baz. Obecnie różne uczelnie samodzielnie wykupują dostęp do poszczególnych baz. W semestrze letnim 2019/2020 część uczelni proponowała studentom możliwość skanowania książek⁷¹ – jednak te, które zostały już zeskanowane nie były udostępniane, co prowadziło do sytuacji, że wiele osób prosiło o skanowanie tych samych książek. Oczywiście, wymagałoby to stosownych regulacji legislacyjnych, jednak znacząco wpłynęłoby na dostępność wiedzy naukowej dla społeczności akademickiej.

Warto podkreślić, że uczelnie mogłyby rozważyć tworzenie także swoich wewnętrznych baz: np. dotyczących konkretnych zajęć i agregujących materiały. Wymagałoby to stosownej refleksji, także nad regulacjami związanymi z prawem autorskim w Polsce i ochroną własności intelektualnej. Jednak to właśnie dzięki dostępowi do zasobów możemy rozwijać horyzonty i poznawać odmienne perspektywy badawcze. Dobrym zwyczajem uczelnianym jest możliwość uczestniczenia w wykładach, niezależnie od statusu studenta – czemu więc przykładowych wykładów nie udostępniać na szerszą skalę, publikując w sieci? Wpłynęłoby to pozytywnie nie tylko na młodych ludzi, którzy mogliby z nich korzystać do nauki, ale także na całe społeczeństwo, które miałoby łatwy dostęp do wyspecjalizowanej i zweryfikowanej wiedzy.

Osobną kwestią jest dostęp do niezbędnych do realizacji programu kształcenia programów, oprogramowania i aplikacji, także specjalistycznych. Uczelnie powinna umożliwić studentom korzystanie z programów: albo na własnych laptopach, albo na programach wgranych na uczelniane programy. Ważne, by studenci kształcili się, wykorzystując narzędzia, które są powszechne w danej branży – umożliwi to później szybsze odnalezienie się na rynku pracy, ale także nabycie kompetencji atrakcyjnych z punktu widzenia przyszłego pracodawcy.

— Zmiany programów kształcenia

Możliwość zmiany programu wynika z Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 roku w sprawie studiów⁷². Pozwala ono wprowadzić zmiany z początkiem nowego cyklu kształcenia, ale także w trakcie trwania cyklu kształcenia. Jest to możliwe w przypadku konieczności usunięcia nieprawidłowości stwierdzonych przez Polską Komisję Akredytacyjną bądź dostosowanie do zmian w przepisach powszechnie obowiązujących, ale także uczelnie mogą w trakcie cyklu kształcenia wprowadzać zmiany w doborze treści kształcenia przekazywanych studentom w trakcie zajęć, uwzględniających najnowsze osiągnięcia naukowe, artystyczne lub związane z działalnością zawodową.

Nie ma jednoznacznego wskazania czy w tym rozporządzeniu, czy w ustawie, czy zmiana formy prowadzenia zajęć ze stacjonarnych na zdalne wiąże się sensu stricto ze zmianą programu studiów. Można zakładać, że jeśli nie wymaga to zmian w sylabusie, który stanowi załącznik do programu studiów – to jest to możliwe.

Stąd tak ważna jest refleksja i zastanowienie się indywidualnie, czy jest sens powrotu z prowadzeniem wszystkich zajęć tylko i wyłącznie w sposób stacjonarny. Pandemia pokazała, że nie musi to być forma domyślna prowadzenia każdego rodzaju zajęć – czasem zajęcia zdalne sprawdzają się równie dobrze lub nawet lepiej. Być może odpowiedzią na to byłoby właśnie wprowadzenie jednoznacznych regulacji w tym zakresie. Rozporządzenie, wspomniane wyżej, wymienia co powinno być określone w programie studiów – właściwe zatem, w celu uniknięcia nieporozumień byłoby dodanie wymogu określenia w programie czy zajęcia prowadzone są zdalnie, stacjonarnie czy hybrydowo.

Jednocześnie przez wzgląd na przepisy regulujące zmiany w programie studiów pozwoliłoby to na uniknięcie powszechnego w dobie pandemicznego kształcenia zdalnego wprowadzania zmian prak-

---

71 Ibidem, [dostęp: 14.06.2022].

72 Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów, Dz. U. 2018 poz. 1861, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001861/O/D20181861.pdf> [dostęp: 14.06.2022].

tycznie z tygodnia na tydzień. Młodzi ludzie wiedzieliby czego oczekiwać, a dzięki temu mogliby lepiej zaplanować inne aktywności w okresie studenckim.

– Ewaluacja zajęć zdalnych

„Należałoby weryfikować i kontrolować sposób realizacji zajęć online oraz zakresu materiału i nakładu pracy wymaganego od studentów – przy wskazaniu na konieczność realizacji ankiet ewaluacyjnych w sposób anonimowy, na koniec każdego semestru, niezależnie od sposobu realizacji zajęć”⁷³ zwracali uwagę studenci w badaniu zrealizowanym przez PSRP. Prowadzenie ewaluacji zajęć jest wpisane na poziomie ustawy, jednak odrębną kwestią jest jej jakość, a także korzystanie z płynących z tego wniosków. Bez wątplenia, pierwszy, można powiedzieć eksperymentalny semestr kształcenia zdalnego, miał swoją specyfikę. Jednak ważne jest, by prowadzona ewaluacja po pierwsze spełniała zasady metodologii i umożliwiała zebranie rzetelnej opinii, a po drugie dążyła do jakichś efektów. Jeśli na jej podstawie nie będą wyciągnięte żadne wnioski – nie ma sensu jej prowadzić. Warto też zwrócić uwagę, że to właśnie studenci, jako odbiorcy programu kształcenia, mogą wnieść cenne sugestie związane zarówno z prowadzeniem zajęć, jak i poruszonymi tematami. Stąd tak ważne jest istniejące już zabezpieczenie, dające studentom możliwość wyrażania swoich opinii.

– Korzystanie z przedstawicielstwa

Studenci ustawowo mają także zagwarantowane przedstawicielstwo. Na uczelni reprezentantem studentów jest samorząd studencki. I to właśnie „(...) zaangażowanie przedstawicieli samorządu studenckiego już na etapie podejmowania decyzji [przez władze uczelni], pozwala poznać perspektywę studencką i możliwe obawy studentów związane z nowymi rozwiązaniami, a także umożliwia planowanie wspólnej polityki informacyjnej, która będzie przeciwdziałać dezinformacji”⁷⁴ jak podkreślali autorzy raportu z badania Parlamentu Studentów RP.

Warto podkreślić, że korzystanie z możliwości wyboru swoich przedstawicieli i angażowania się w działalność społeczną uczy młode osoby obywatelskiej postawy. Może to procentować w przyszłości, przekładając się na zaangażowanie w życie społeczne szerzej: poprzez udział w wyborach, ale też angażowanie się w wolontariat i inne formy aktywności społecznej. Dlatego tak ważne jest, by młode osoby z uczelni wyszły z lekcją dowodzącą, że zaangażowanie przynosi efekt. To zaś nie jest możliwe bez władz uczelni współpracujących z samorządem studenckim.

– Szkolenia wewnątrz uczelni

Bez wątplenia doświadczenie kształcenia zdalnego, uświadomiło wszystkim członkom społeczności akademickiej, jak ważna jest swoboda w posługiwaniu się narzędziami technologicznymi. Podstawową kwestią jest korzystanie z możliwości prowadzenia zajęć z kontaktem bezpośrednim w czasie rzeczywistym przy wykorzystywanej przez uczelnię platformie. Po opanowaniu tych umiejętności uczelnia mogłaby proponować prowadzącym zajęcia szkolenia, które pokazywałyby jak metody i techniki kształcenia dostosowywać do zajęć prowadzonych zdalnie. Warto także pokazywać, jakie możliwości i narzędzia oferuje kształcenie zdalne. Korzystanie np. z Kahoota urozmaica zajęcia i może pozwolić na szybkie weryfikowanie wiedzy pod koniec zajęć.

Warto pamiętać, że szkolenie dotyczące systemów wykorzystywanych przez uczelnie powinno być dostępne także dla studentów. Panująca opinia, że młodzi ludzie swobodnie korzystają z technologii, sprawia, że nie są to osoby, o których myślimy w pierwszej kolejności przy organizacji tego typu inicjatyw. Tym bardziej warto zadbać, by wszyscy mieli możliwość odpowiedniego wdrożenia się – zarówno w narzędzia wykorzystywane do prowadzenia zajęć, jak i te, z których uczelnia korzysta do prowadzenia egzaminów zdalnie.

73 Za: <https://ksztalaceniezdalne.psrp.org.pl/Ksztalacenie-zdalne-historia-prawdziwa-oczami-studentow.pdf>, str. 39 [dostęp: 14.06.2022].

74 Za: https://ksztalaceniezdalne.psrp.org.pl/Ksztalacenie_zdalne_historia_prawdziwa_oczami_samorzadow.pdf, str. 8 [dostęp: 14.06.2022].

Jedną z propozycji, którą podnieśli studenci uczestniczący w badaniu dot. kształcenia zdalnego prowadzonym przez Parlament Studentów RP⁷⁵ jest organizacja szkoleń dot. savoir-vivre podczas zajęć zdalnych. Kwestia zgłoszeń do głosu, włączania i wyłączania mikrofonu i kamerki i postępowania w trudnych sytuacjach związanych z uczestnictwem w zajęciach z domu może być stresująca dla osób, które dopiero rozpoczynają przygodę z kształceniem zdalnym.

— Poczta e-mail

Obowiązek korzystania z poczty e-mail w domenie uczelni powinien dotyczyć wszystkich studentów, doktorantów i pracowników. Niektóre uczelnie na długo przed pandemią miały wpisany taki obowiązek, przykładowo w Regulaminie Studiów, jednak nie stosowały żadnych metod weryfikacji, czy rzeczywiście zatrudnieni pracownicy korzystają z uczelnianych skrzynek. Ponieważ to one są podane bezpośrednio jako kontakt dla studentów, dobrym rozwiązaniem byłaby weryfikacja aktywności prowadzących zajęcia pod tym kątem, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że studenci nie zawsze kontaktują się tylko z osobami, z którymi mają zajęcia. Stąd potrzeba udostępnienia adresów e-mail i regularnego odbierania poczty jest istotne. To uczy młodych ludzi także pewnej kultury komunikacyjnej, która zaopracuje w przyszłości na rynku pracy.

— Wsparcie IT

Bez wątplenia dobrą praktyką, myśląc o wsparciu gwarantowanym na uczelni jest także możliwość korzystania ze wsparcia informatycznego. Odnosi się to przede wszystkim do wszelkich kłopotów z pocztą mailową, ale też dostępów zdalnych, wsparcia przy wykorzystywaniu urządzeń i innej infrastruktury, z której uczelnia korzysta.

— Możliwość korzystania ze sprzętu

Nie każda osoba, która podejmuje studia, ma możliwość korzystania ze swojego indywidualnego komputera. Ten problem w szczególności na początku pandemii mógł dotyczyć osób, które miały liczne rodzeństwo, także potrzebujące sprzętu do kształcenia zdalnego. Część uczelni wyszła naprzeciw tym potrzebom, udostępniając możliwość korzystania ze swojego sprzętu bądź wypożyczenia go do domu. Jest to cenne rozwiązanie, które z pewnością powinno zostać utrzymane, nawet przy powrocie do kształcenia zdalnego. Umożliwia to niwelowanie różnic związanych z dostępnością do sprzętu i wyrównuje szanse pomiędzy poszczególnymi studentami.

— Polityka informacyjna

„Studenci wiarygodnych informacji szukają na stronach uczelni i wydziałów, a także na uczelnianej poczcie elektronicznej, stąd istotne jest, by wszelkie zmiany w prowadzeniu studiów (np. realizacja poszczególnych przedmiotów) były na bieżąco komunikowane z wykorzystaniem właśnie tych środków oraz by były wprowadzane z odpowiednim wyprzedzeniem”⁷⁶ podsumowuje kwestie prowadzenia polityki informacyjnej raport z badania Parlamentu Studentów Rzeczypospolitej Polskiej.

Nawykiem uczelni powinno być informowanie o zmianach bezpośrednio dotyczących studentów – np. poprzez wysyłkę informacji na studenckie skrzynki mailowe, korzystając ze stron www i innych systemów uczelni (np. USOS). Aktywną rolę w tych działaniach odgrywa także samorząd studencki, stąd dobrym pomysłem jest współpraca władz uczelni czy osób odpowiedzialnych za poszczególne kierunki z przedstawicielami studenckimi.

Dobrze prowadzona polityka informacyjna nie jest możliwa bez odpowiednio skonstruowanych stron internetowych lub innych systemów dla całej uczelni – takich jak wspomniany wyżej USOS cho-

75 Za: <https://ksztalaceniezdalne.psrp.org.pl/Ksztalacenie-zdalne-historia-prawdziwa-oczami-studentow.pdf>, str. 12 [dostęp: 14.06.2022].

76 Ibidem, str. 3 [dostęp: 14.06.2022].

ciążby. Źle zaprojektowane strony, zakładki, które nie są łatwo dostępne czy w końcu nieaktualne informacje – to tylko część z zaniedbań, na które zwróciliśmy uwagę przez pandemię. Niektóre uczelnie inwestują w aplikacje, umożliwiające studentom korzystanie ze wszystkich rozwiązań z poziomu swojego telefonu, a także z łatwiejszego odnalezienia się w gąszczu informacji. Jest to z pewnością rozwiązanie, które warto wdrażać, zwłaszcza, że duża część studentów poszukuje informacji obecnie przede wszystkim z wykorzystaniem komórki.

Istotnym elementem planowania komunikacji jest odpowiednie wyprzedzenie w informowaniu o zmianach. W trybie nagłego wprowadzania zmian w zakresie prowadzonego kształcenia często było to utrudnione bądź wręcz niemożliwe, tym wyraźniej studenci podkreślili potrzebę posiadania informacji z wyprzedzeniem. To jednoznaczna rekomendacja jeśli chodzi o zmiany wprowadzane nie tylko w kontekście kształcenia zdalnego.

W kontekście informowania, pandemia uczuliła nas także na kwestię fake newsów. Młode osoby potrzebują wsparcia w wyrobieniu nawyków weryfikacji informacji. To właśnie uczelnie mogą być miejscem, gdzie nabędą takie kompetencje. Otaczająca nas rzeczywistość i aktywna obecność w świecie wirtualnym dobitnie uświadamia nas, jak ważne są to umiejętności dla nas wszystkich.

– Obsługa administracyjna

W badaniu PSRP „(...) 81% [osób] wskazuje na chęć korzystania z możliwości załatwiania kwestii administracyjnych na uczelni zdalnie (w tym mailowo)”⁷⁷. Nie dziwi to – przeskok na kształcenie zdalne dla niektórych dziekanatów i sekretariatów był jednocześnie przymusowym przeskokiem na zdalną obsługę interesantów. Zdecydowanie wnioski z kształcenia zdalnego wskazują na potrzebę wprowadzenia rozwiązań (także legislacyjnych) umożliwiających załatwianie kwestii administracyjnych na uczelni w sposób zdalny, niezależnie od formuły odbywania zajęć.

– mLegitymacje

Studenci mogą już korzystać z mobilnego potwierdzenia swojego statusu studenta dzięki studenckiej mLegitymacji, która obecnie jest dostępna na około 170 uczelniach. Jednak jest ona uzależniona od ELS, czyli fizycznej legitymacji. Nie da się przedłużyć ważności mLegitymacji bez przedłużenia ważności ELS, które wymaga wizyty w murach uczelni. Postulowaną zmianą prawną jest zrównanie mLegitymacji i ELS, tak by było one od siebie niezależne.

– Wsparcie psychologiczne

COVID-19, jak szerzej opisano we wcześniejszych częściach, miał wpływ także na zdrowie psychiczne i samopoczucie nowych ludzi. Stąd tak ważne jest zapewnienie wsparcia psychologicznego. Niestety korzystanie ze wsparcia w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia wiąże się z wielomiesięcznymi oczekiwaniami, stąd rekomendacją jest organizacja wsparcia bezpośrednio na uczelniach. Ważne jest też prowadzenie działań uświadamiających: jak radzić sobie ze stresem, jak dbać o swoje zdrowie psychiczne – zarówno wśród studentów, jak i wśród kadry akademickiej.

– Wejście na rynek pracy

Wśród skutków związanych z pandemią, z którymi będą mierzyć się młodzi ludzie, jest również sytuacja na rynku pandemii. Stąd potrzeba podjęcia działań, które ułatwią im podjęcie pracy zawodowej i odnalezienie swojej ścieżki zatrudnienia.

Po pierwsze wiąże się to z aktualizacją programów studiów, tak by przekazywane treści nie były odezwane od realiów danej działalności i dawały kompetencje, wiedzę i umiejętności społeczne, które

---

77 Ibidem, str. 36 [dostęp: 14.06.2022].

są poszukiwane na rynku pracy. Niedocenianą rolą uczelni w życiu młodych ludzi jest pokazanie jak się uczyć – to właśnie przede wszystkim ta umiejętność pozwoli młodym ludziom odnaleźć się na zmiennym rynku pracy.

Po drugie warto rozważyć dodatkowe wsparcie w postaci staży czy preferencyjnych warunków zatrudnienia ze strony państwa. Już teraz młodzi ludzie korzystają ze zwolnienia z podatku. Brakuje jednak możliwość korzystania z bezpłatnych kursów umożliwiających zdobycie konkretnych umiejętności, które pozwolą się przebranżowić, a dzięki temu zmienić swoją karierę zawodową. Wspominali o tych pomysłach także przywołani wyżej eksperci.

Edukacja młodzieży po pandemii

Pandemia bez wątpienia zmieniła nasze życie praktycznie we wszystkich obszarach. Tylko od nas zależy, czy wyciągniemy z niej lekcję. Patrząc na zachowanie uczelni w roku akademickim 2021/2022 mam wrażenie, że niektóre chcą po prostu wrócić do stanu „sprzed” marca 2020 roku. Byłoby to dużą stratą, ponieważ to trudne doświadczenie jednocześnie przyniosło nam wiele lekcji, które możemy wykorzystać w obszarze kształcenia, a zwłaszcza w kontekście kształcenia zdalnego.

Jednocześnie powrót do czasu sprzed pandemii realnie jest niemożliwy. Młodzi ludzie, w zależności od tego, na którym roku studiów byli w 2020 roku, część swojej edukacji przeżyli tylko w sposób zdalny. Związany z tym stres i wskazane skutki dotyczące m.in. zdrowia czy rynku pracy to jedno, a drugą kwestią jest poczucie straty, niewykorzystanych szans. Stąd tak ważne są też wszystkie inicjatywy, które pozwalają się integrować, żyć ze społecznością akademicką czy nawet odrobić część materiału z zajęć, które siłą rzeczy były prowadzone zdalne, choć nie powinny.

Wiele wniosków jesteśmy w stanie wyciągnąć z pandemii. Jednym z nich jest dogłębne przekonanie się po raz kolejny, że człowiek jest zwierzęciem społecznym. Izolacja naraża nas, zwłaszcza gdy jesteśmy w młodym wieku na liczne skutki. To często w trakcie studiów nawiązujemy przyjaźnie na całe życie – czy jest to możliwe tylko przez Zooma, bez wspólnych wypraw do biblioteki i na uczczenie zdanego egzaminu?

Z pewnością kształcenie zdalne wyleczyła nas też częściowo z przekonania o wyższości sfery internetowej. Owszem, pewien dorobek z kształcenia zdalnego jest wart wykorzystania, ale jednocześnie dowiodło ono, że studia prowadzone całkowicie zdalnie nie są tym, czego oczekują młodzi ludzie. A na pewno nie zdalnie w sposób podobny do licznych kursów online. Zajęcia i kontakt z wykładowcą to tylko jeden z elementów procesu studiowania, do tego uczestniczenie w aktywnościach poza zajęciami, poznawanie innych młodych ludzi, wspólne tworzenie wspólnoty akademickiej – to sprawy, których dużo trudniej doświadczyć zdalnie. Dlatego, jeśli chodzi o rekomendacje związane z kształceniem stanowczo odradzałabym prowadzenie studiów tylko i wyłącznie w formie zdalnej. Warto jednak wykorzystać to, czego już się nauczyliśmy, wprowadzając sugerowane w poprzednim rozdziale rozwiązania, które uelastycznią program studiów, pozwolą na realizację części zajęć zdalnie bądź hybrydowo i przełożą się na poszerzenie dostępu do wiedzy.

Tylko od nas zależy, czy wykorzystamy szansę, jaką jest opanowanie kształcenia zdalnego przez pandemię i na ile ziszczą się przewidywania dotyczące sytuacji społecznej osób, którym pandemia przerwała kształcenie na studiach w dotychczasowym trybie.

Nie zmarnujmy tej szansy.

Bibliografia

Raporty

1. „Kształcenie zdalne historia prawdziwa: oczami studentów”, Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej, 2020: <https://ksztalceniezdalne.psrp.org.pl/Kształcenie-zdalne-historia-prawdziwa-oczami-studentow.pdf>
2. „Kształcenie zdalne historia prawdziwa: oczami samorządów”, Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej, 2020: https://ksztalceniezdalne.psrp.org.pl/Kształcenie_zdalne_historia_prawdziwa_oczami_samorzadow.pdf
3. „Nauczanie zdalne. Oswojenie (nie)znanego. Wpływ pandemii COVID-19 na szkolnictwo wyższe”, dr Joanna Mazur, 2021: <https://www.delab.uw.edu.pl/raporty/nauczanie-zdalne-oswojenie-nieznanego/>
4. „Policy Brief: COVID-19 and the Need for Action on Mental Health”, Organizacja Narodów Zjednoczonych, 2020: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_policy_brief-covid_and_mental_health_final.pdf
5. „Portfel studenta. Edycja VI, wrzesień 2021 r.”, Warszawski Instytut Bankowości i Związek Banków Polskich, 2021: <https://www.wib.org.pl/wp-content/uploads/2021/09/raport-portfel-studenta-2021-wrzesien-wib-zbp-bde-aktywny-student.pdf>
6. „Polskie uczelnie w czasie pandemii”, Marta Klimowicz, 2020: https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/10/Raport_Polskie_uczelnie_w_czasie_pandemii.pdf
7. „Szkolnictwo wyższe i jego finanse w 2019 roku”, Główny Urząd Statystyczny, 2020: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-i-jego-finance-w-2019-roku,2,16.html>
8. „Szkolnictwo wyższe i jego finanse w 2020 roku”, Główny Urząd Statystyczny, 2021: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-i-jego-finance-w-2020-roku,2,17.html>

Artykuły

1. „COVID-19 paraliżuje uczelnie wyższe”, M. Rzewuski, 2021: <https://legalis.pl/covid-19-paralizuje-uczelnie-wyzsze/>
2. Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2021/2022 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Edukacji i Nauki, 2021: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/informacja-o-wynikach-rekrutacji-na-studia-na-rok-akademicki-20212022-w-uczelniach-nadzorowanych-przez-ministra-edukacji-i-nauki>
3. „Informatyka najpopularniejszym kierunkiem studiów”, M. Sewastianowicz, 2020: <https://www.prawo.pl/student/wyniki-rekrutacji-na-studia-20202021,505171.html>
4. „Katastrofalne skutki pandemii dla młodych”, J. Ramotowski, 2021: <https://biznes.interia.pl/autorskie/news-katastrofalne-skutki-pandemii-dla-mlodych,nld,5110795>
5. „Kształcenie studentów w obliczu ograniczenia funkcjonowania uczelni”, M. Konieczny, 2020: https://ksztalceniezdalne.psrp.org.pl/artukul_ksztalcenie_studentow_w_obliczu_ograniczenia_funkcjonowania_uczelni.html

6. „Pandemia COVID-19: niezbędne są inwestycje na rzecz zdrowia psychicznego [RAPORT ONZ]”, M. Majewska, 2020: <https://pulsmedycyny.pl/pandemia-covid-19-niezbedne-sa-inwestycje-na-rzecz-zdrowia-psychicznego-raport-onz-991229>
7. „„Pokolenie Lockdown”, czyli nowe problemy młodych osób na rynku pracy”, P. Szewczyk, 2020: <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/press-releases/articles/Pokolenie-Lockdown-czyli-nowe-problemy-mlodych-osob-na-rynku-pracy.html>
8. „Raport: Pandemia przyspieszyła cyfryzację uczelni”, M. Sewastianowicz, 2021: <https://www.prawo.pl/student/szkolnictwo-wyzsze-a-technologie-2021-raport-wolters-kluwer-i,510537.html>
9. „Raport „Polskie uczelnie w czasie pandemii”: czy zaszła cyfrowa rewolucja?”, 2021: <https://nawa.gov.pl/nawa/aktualnosci/raport-polskie-uczelnie-w-czasie-pandemii-czy-zaszla-cyfrowa-rewolucja>
10. „Rektorzy uczelni obawiają się skutków pandemii”: https://perspektywy.pl/porta1/index.php?option=com_content&view=article&id=5335&catid=24&Itemid=119
11. „Skutki pandemii odbiją się na młodych. Millenialsi będą mieli pod górkę”, 2021: <https://www.money.pl/gospodarka/skutki-pandemii-odbija-sie-na-mlodych-millenialsi-beda-mieli-pod-gorke-6618672985033344a.html>
12. „Szkolnictwo wyższe w pandemii koronawirusa poniosło klęskę”, J. Leśnicka, 2021: <https://www.rp.pl/prawo-dla-ciebie/art221361-szkolnictwo-wyzsze-w-pandemii-koronawirusa-ponioslo-kleske>
13. „Uczelnie chcą postawić na nauczanie hybrydowe”, M. Sewastianowicz, 2021: <https://www.prawo.pl/student/praca-uczelni-w-roku-akademickim-20212022,510064.html>
14. „Uzależnienie od bycia online wzrasta. Kolejny skutek pandemii?”, 2020: <https://centrumprasowe.dsw.edu.pl/102586-uzaleznienie-od-bycia-online-wzrasta-kolejny-skutek-pandemii-nbsp>
15. „Zdrowie psychiczne młodzieży w czasie pandemii COVID-19”, R. Rejniak: <https://programyrekomendowane.pl/strony/zdrowie-psychiczne-mlodziezy-w-czasie-pandemii-covid-19,422>

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. 2018 poz. 1668, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001668>
2. Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, Dz.U. 2020 poz. 374, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000374>
3. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2020 r. o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2, Dz.U. 2020 poz. 695, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000695>
4. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów, Dz.U. 2018, poz. 1861, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001861/O/D20181861.pdf>

5. Rozporządzenie Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni morskich na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z powodu zapobiegania zakażeniu wirusem SARS-CoV-2, Dz.U. 2020 poz. 402, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000402>
6. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni artystycznych w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz.U. 2020 poz. 403, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000403>
7. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni wojskowych nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej z powodu zapobiegania zakażeniu wirusem SARS-CoV-2, Dz.U. 2020 poz. 404, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000404>
8. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz.U. 2020 poz. 405, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000405>
9. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni medycznych, Dz.U. 2020 poz. 406, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000406>
10. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni służb państwowych, Dz.U. 2020 poz. 408, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000408>
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19,
12. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni nadzorowanej przez Ministra Sprawiedliwości z powodu zapobiegania zakażeniu wirusem SARS-CoV-2, Dz.U. 2020 poz. 427, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000427>
13. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 21 maja 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz.U. 2020 poz. 911, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000911>
14. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 16 października 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Dz.U. 2020 poz. 1835, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200001835>

Julia Sobolewska

Obecnie Rzeczniczka Prasowa Parlamentu Studentów RP, w poprzednich latach m.in. Przewodnicząca Zarządu Samorządu Studentów Uniwersytetu Warszawskiego, senator studencki w Senacie UW oraz przewodnicząca Komisji Koordynacji Projektów ZSS UW. Absolwentka socjologii stosowanej i dziennikarstwa ze specjalizacją public relations i marketing medialny, sekretarz zespołów oceniających Polskiej Komisji Akredytacyjnej.

Współodpowiada za działania komunikacyjne Parlamentu Studentów RP, w tym kampanie informacyjne i działania w social mediach. Prowadzi także szkolenia z tego zakresu, dotycząc m.in. tematów trudnych np. kryzysów w samorządzie czy komunikacji dot. wsparcia psychologicznego dla studentów. Oprócz PSRP realizuje się zawodowo w administracji publicznej w zakresie komunikacji społecznej

**OKIEM
MŁODYCH**

IREP§O EDUKACJA.
PRAWO.
OBYWATEL.